

УДК 94:365–056.26(476) «1943/1953»

ЖЫЛЛЁВАЕ ЗАБЕСПЯЧЭННЕ ИНВАЛІДАЎ І ЎДЗЕЛЬНІКАЎ ВЯЛІКАЙ АЙЧЫННАЙ ВАЙНЫ БССР У ПЕРШЫЯ ПАСЛЯВАЕННЫЯ ГАДЫ (1943–1953 гг.)

*канд. гіст. навук І.А. МАРЦЫНКЕВІЧ
(Віцебскі дзяржаўны медыцынскі ўніверсітэт)*

Разглядаецца праблема станаўлення і развіцця сістэмы жыллёвага забеспячэння інвалідаў і ўдзельнікаў Вялікай Айчыннай вайны БССР у перыяд з 1943 па 1953 гг. На аснове аналізу дакументальных крыніц, якія адлюстроўваюць пасляваенную рэчаіснасць, вызначаны асноўныя прычыны, якія абумовілі цяжкасці ў рэалізацыі прынятых мер па забеспячэнню жылплошчай, і вылучаны недахопы, якія стрымлівалі вырашэнне праблемы. Даследаванне праведзена на аснове архіўных матэрыялаў Нацыянальнага архіва Рэспублікі Беларусь, а таксама Дзяржаўнага архіва Віцебскай вобласці.

Ключавыя словы: *пасляваеннае аднаўдненне, жыллёвае забеспячэнне, інваліды вайны, Вялікая Айчынная вайна.*

Уводзіны: У верасні 1943 г. савецкая армія ўступіла на тэрыторыю Беларусі, а летам 1944 г. цалкам вызваліла яе ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Трохгадовая акупацыя прынесла незлічоныя людскія і матэрыяльныя страты. Рэспубліка была спустошана і абрабавана. Пасля вызвалення першых раёнаў Беларусі з-пад акупацыі аднымі з самых вострых пытанняў заставаліся жыллёвае і медыцынскае забеспячэнне. За час ваеннага ліхалецця сістэма медыцынскіх устаноў была цалкам разбурана, а жыллёвы фонд амаль не захаваўся.

Асноўная частка. Без даху над галавой у Беларусі засталася каля трох мільёнаў чалавек [1, с. 38]. Пасля вызвалення ў Мінску захавалася каля 33,4% даваеннай жыллой плошчы, у г. Віцебску – толькі 498 дамоў, якія патрабавалі капітальнага рамонту. Жыллёвы фонд Гомеля быў разбураны на 80%, Магілёва – на 70%, Брэста – на 38% [2, с. 64–65]. Як бачна, жыллёвае пытанне мела выключна востры характар.

Менавіта ў такую рэальнасць вымушаны былі вяртацца з вайны франтавікі. Пераважна гэта былі звольненыя ў запас салдаты, якія па стане здароўя не маглі працягваць далейшую службу ў рэгулярным войску. Дапамогу ў пошуку жылля былым вайскоўцам аказвалі аддзелы сацыяльнага забеспячэння, што стала ў іх працы першаснай задачай. Гэтая мера ажыццяўлялася згодна з пастановамі Савета Народных Камісараў СССР “Аб забеспячэнні добраахвотнікаў, якія ўступілі ў часткі дзеючай Чырвонай Арміі” ад 28 ліпеня 1941 г. і “Аб захаванні жыллой плошчы за ваеннаслужачымі і аб парадку аплаты жыллой плошчы сем’ям вайскоўцаў у мірны час” ад 5 жніўня 1941 г., паводле якіх за ўдзельнікамі Вялікай Айчыннай вайны захоўвалася жыллё, а па іх вяртанні часова пражываючыя асобы павінны былі неадкладна вызваліць памяшканне. Закон “Аб дэмабілізацыі старэйшых узростаў асабовага складу дзеючай арміі” ад 23 чэрвеня 1945 г. абавязваў мясцовыя ўлады, а таксама кіраўнікоў прадпрыемстваў, устаноў і арганізацый забяспечыць дэмабілізаваных жыллой плошчай не пазней месячнага тэрміну пасля іх вяртання. У далейшым дадзеныя тэрміны распаўсюджваліся і на наступныя дэмабілізацыі абаронцаў Радзімы. Гэтым самым дзяржава гарантвала ўдзельнікам Вялікай Айчыннай вайны са свайго боку дапамогу ў справе забеспячэння жыллём.

Перад органамі ўлады была пастаўлена задача палепшыць жыллёва-бытавыя ўмовы дэмабілізаваных вайскоўцаў. У першыя пасляваенныя гады праблема насіла надзвычай востры характар, а яе вырашэнне ўскладнялася пасляваеннай разрухай. З мэтай рэалізацыі вызначанай задачы пры СНК БССР было ўтворана ўпраўленне, а пры абласных, гарадскіх і раённых выканаўчых камітэтах – аддзелы па дзяржаўным забеспячэнні і жыллёвым уладкаванні сем’яў дэмабілізаваных воінаў і партызан. Аднак рэчаіснасць была далёкай ад ідэалу. Аднаўленне разбуранага жылля пачыналася ў вельмі складаных умовах, калі прамысловасць і сельская гаспадарка былі амаль поўнасцю знішчаны і рабіліся першыя захады па іх аднаўленні. Не хапала будаўнічых матэрыялаў, сродкаў механізацыі і рабочай сілы – усё гэта значна стрымлівала рэалізацыю запланаваных мер [3, с. 167].

Першымі з цяжкасцямі пасляваеннай рэчаіснасці сутыкнуліся дэмабілізаваныя воіны першай чаргі, а таксама інваліды Вялікай Айчыннай вайны, звольненыя ў запас па стане здароўя. Складанасці закранулі не толькі салдат, але і афіцэрскі склад. У асабліва цяжкім становішчы аказаліся былыя вайскоўцы ў Віцебску, Оршы, а таксама ў Лепельскім, Бешанковіцкім, Сіроцінскім і Мехаўскім раёнах. На іх тэрыторыях зямельныя надзелы былі адведзены не ўсім афіцэрам, якія мелі патрэбу. Частка з іх жыла ў дрэнных бытавых умовах аж да 1947 г. Падпалкоўнік Кундзераў, палкоўнік Кузняцоў, падпалкоўнік Вайнштэйн і маёр Акулёнак увогуле не мелі кватэр, а палкоўнік Калтыгін больш за год пражываў у напаяўразбураным пакоі. Можна толькі здагадацца, у якіх умовах існавалі іншыя дэмабілізаваныя, якія не адносіліся да афіцэрскага складу [4, арк. 198].

На чарговым пасяджэнні Віцебскага абкама КП(б)Б 13 лютага 1946 г. у дакладной запісцы, прадастаўленай упаўнаважаным КПК пры ЦК УКП(б) па Беларускай ССР Філімонавым, адзначалася, што

жыллёва-бытавое і матэрыяльнае забеспячэнне дэмабілізаваных па Віцебскай вобласці арганізавана вельмі слаба і патрабуе неадкладных мер па вырашэнню дадзенай праблемы. Дзеля гэтага на пасяджэнні было вырашана ў дзесяцідзённы тэрмін распрацаваць мерапрыемствы па забеспячэнні жыллём дэмабілізаваных воінаў і інвалідаў Вялікай Айчыннай вайны шляхам ушчыльнення плошчаў устаноў і арганізацый, якія займалі жылыя дамы. Яшчэ адной істотнай мерай па скарачэнні патрабуючых жылплошчу было, на думку кіраўнікоў абкама, разгортванне шырокага індывідуальнага будаўніцтва, а таксама прадастаўленне кватэр у новапабудаваных і адноўленых камунальных дамах. У будынках прадпрыемстваў і ведамстваў на працягу лютага – сакавіка 1946 г. было ўзгоднена правесці абследаванне матэрыяльна-бытавых умоў дэмабілізаваных воінаў з мэтай вызначэння больш якаснай і эфектыўнай дапамогі [5, арк. 92–94].

Вострым заставалася пытанне жылля не толькі ў гарадах, але і ў вёсцы. Тут будаўніцтву і аднаўленню жылога фонду спрыяла ў пэўнай ступені шэфская дапамога горада найперш тым раёнам, якія найбольш пацярпелі ў гады вайны. Так, калектывы прамысловых прадпрыемстваў і устаноў Мінска ўзялі шэфства над Бягомельскім, Лагойскім, Плешчаніцкім раёнамі, дзе іх намаганнямі былі пабудаваны сотні дамоў для інвалідаў Вялікай Айчыннай вайны [6, с. 353]. Не лепшымі былі справы і ў іншых раёнах краіны. Так, на пасяджэнні бюро раённага камітэта г. Віцебска па пытанні ўладкавання дэмабілізаваных з Чырвонай арміі 20 кастрычніка 1945 г. было прынята рашэнне аб выдзяленні спецыяльнага фонду будаўнічых матэрыялаў для пабудовы дамоў дэмабілізаваным і інвалідам Вялікай Айчыннай вайны.

Нягледзячы на прынятыя меры, сітуацыя не магла змяніцца карэнным чынам за кароткі час. Яе вырашэнне стрымлівалі злоўжыванні чыноўнікаў службовым становішчам, наяўнасць “блата” і востры недахоп будаўнічых матэрыялаў, якія ў асноўным накіроўваліся на аднаўленне прамысловасці. Ускладнялі справу бюракратызм, абыякавасць і блытаніна ў справе матэрыяльнага і жыллёвага забеспячэння інвалідаў і ўдзельнікаў Вялікай Айчыннай вайны. У выніку былыя абаронцы Радзімы былі вымушаны падоўгу хадзіць па інстанцыях і адстойваць сваё права на атрыманне жылля. Да прыкладу, афіцэр В.А. Бондараў пасля дэмабілізацыі ў маі 1946 г. ўладкаваўся на працу ў г. Брэсце і, не маючы жылплошчы, як дэмабілізаваны звярнуўся ў гаржылупраўленне за прадастаўленнем яму кватэры. Пасля доўгіх хаджэнняў і шматлікіх заяў 13 ліпеня ён атрымаў ордэр на кватэру ў доме № 56 па Першамайскай вуліцы, а 22 ліпеня гарсавет (у асобе Пастухова) пазбавіў яго кватэры без усялякай на гэта прычыны і перадаў яе грамадзянцы Чыркінай, якая жыла ў гэтым доме і ўжо мела кватэру з двух пакояў і кухні пры наяўнасці сям’і з трох чалавек. У выніку да зврату ў Савет Міністраў БССР (2 ліпеня 1946 г.) В.А. Бондараў фактычна з’яўляўся бяздомным [7, арк. 134].

Адсутнасць жылплошчы ў першыя пасляваенныя гады было не адзінай праблемай у сферы забеспячэння жыллём. Пасляваенная разруха абумоўлівала той факт, што нават калі памяшканне прадастаўлялася, яно далёка не заўсёды было прыдатным для пражывання. Так, 11 лістапада 1946 г. у Савет Міністраў БССР паступіў ліст маёра Васільева, які пражываў у г. Магілёве ў доме № 88 па вуліцы Першамайскай. У пісьмовым звароце афіцэра ўказвалася, што ў гэтым доме, дзе размяшчаўся ў асноўным афіцэрскі склад, немагчыма жыць. Сцены і столь не былі абтынкаванымі, адсутнічала падлога, вокны і святло, памяшканне не ацяплялася. Афіцэрскаму складу не аказвалася ніякай дапамогі ў матэрыяльна-бытавым плане з боку гарвыканкама і начальніка Магілёўскага гарнізона. 9 снежня 1946 г. па факту скаргі была праведзена праверка і ўстаноўлена, што дом прыняты для аднаўлення Міністэрствам унутраных спраў за кошт уласных сродкаў ведамства, для далейшага размяшчэння там асабовага складу. У сувязі з недахопам грошай рамонт памяшканняў часова быў спынены, у выніку чаго з боку афіцэрскага саставу, размешчанага ў 56 пакоях, пачаліся законныя нараканні на збоі ў падачы электрычнасці, звязаныя перш за ўсё з адсутнасцю ў г. Магілёве сваёй электрастанцыі і перагружаннем энергацягніка. У выніку, старшыней выканкама было дадзена ўказанне старшыні Магілёўскага гарсавета сумесна з камендантам горада гвардыі генерал-маёрам Івановым ліквідаваць указанья ў лісце хібы і палепшыць матэрыяльна-бытавыя ўмовы афіцэрскага саставу Магілёўскага гарнізона [7, арк. 534–535].

Жыллёвыя пытанні закраналіся і ў рэспубліканскім друку, куды вымушаны былі звяртацца са скаргамі дэмабілізаваных. Да прыкладу, у “Советской Белоруссии” была надрукавана скарга звольненага ў запас Е.І. Гельдберга, які з 1941 г. быў на фронце і скончыў вайну ў Берліне, атрымаўшы там раненне. Пасля вяртання на радзіму ў г. Гомель высветлілася, што кватэра, у якой дэмабілізаваны франтавік пражываў да вайны, была занята першым аддзяленнем міліцыі. 17 жніўня ён звярнуўся да пракурора цэнтральнага раёна Гомеля з просьбай вызваліць яго жылплошчу, аднак распараджэнне пракурора было праігнаравана начальнікам аддзела міліцыі. Каб засяліцца ў сваю кватэру дэмабілізаванаму Е.І. Гельдбергу прыйшлося звяртацца ў розныя інстанцыі яшчэ на працягу двух месяцаў [8, с. 3].

Працэс атрымання асабістага жылля для інвалідаў і ўдзельнікаў Вялікай Айчыннай вайны ў сельскай мясцовасці меў свае асаблівасці. У адрозненні ад дэмабілізаваных, якія пражывалі ў горадзе, на вёсцы пры вызначэнні права на выдзяленне жылплошчы ці неабходных будаўнічых матэрыялаў бралася пад увагу як прыналежнасць да адпаведнай сацыяльнай катэгорыі, так і наяўнасць прысядзібнага надзелу і гаспадаркі. Так, 4 кастрычніка 1949 г., разгледзеўшы заяву інваліда Вялікай Айчыннай вайны I групы Н.А. Астамовіча ў вёсцы Дубрава Лельчыцкага раённага сельскага савета па пытанні пабудовы ім жылога дома, выканкам Палескага

аблсавета прыняў рашэнне, дзе канстатавалася, што ён пражывае сумесна са сваім бацькам у бацькавай хаце і карыстаецца яго прысядзібным надзелам. Да таго ж ад аддзела сацыяльнага забеспячэння Астамовіч што-месячна атрымліваў і грашовую дапамогу ў памеры 300 рублёў. Зыходзячы з прыведзеных фактаў, аблвыканкам адхіліў хаданніцтва аб выдачы яму бясплатнага лесаматэрыялу для пабудовы дома, матывуючы сваю адмову адсутнасцю сродкаў для гэтых мэт. Адначасова ў рашэнні адзначалася, што інвалід Астамовіч не мае ніякіх магчымасцяў пражываць асобна ад свайго бацькі, паколькі сам не можа перамяшчацца і мае патрэбу ў штодзённым доглядзе [9, арк. 114, 117].

Слаба змянілася сітуацыя і праз некалькі год. 28 снежня 1950 г. у дакладной запісцы старшыні Савета Міністраў БССР А.Е. Кляшчова прыводзіліся ранейшыя праблемы. У горадзе Магілёве і раёнах Магілёўскай вобласці з-за недахопу жыллёвай плошчы многія сем'і загінуўшых воінаў і інваліды Вялікай Айчыннай вайны ўсё яшчэ жылі ў непрыдатных і дрэнна прыстасаваных для пражывання памяшканнях, а 37 сем'яў інвалідаў вайны знаходзіліся ў надзвычай складаных матэрыяльна-бытовых умовах. Прычыны такога становішча тлумачыліся цяжкасцямі, якія існавалі і раней: сродкаў, што адпускаліся на пашырэнне жылога фонду ў горадзе Магілёве, па-ранейшаму не хапала для таго, каб задаволіць жылплошчай інвалідаў Вялікай Айчыннай вайны.

Выканкам Магілёўскай вобласці звяртаўся ў Савет Міністраў БССР з хаданніцтвам аказаць матэрыяльную дапамогу і выдзеліць грашовыя сродкі на будаўніцтва ў Магілёве дваццацікватэрнага жылога дома для інвалідаў Вялікай Айчыннай вайны. Аднак у дапамозе было адмоўлена, патлумачыўшы гэта тым, што ўсё будаўніцтва на 1950 г. ужо запланавана і размеркавана, таму выдзяленне сродкаў на будаўніцтва дома для былых абаронцаў радзімы магчыма толькі ў 1951 г. Прыведзены факт пацвярджае, што на канец 40-х – пачатак 50-х гг. вырашэнне жыллёвага пытання стрымлівалася не толькі матэрыяльнымі цяжкасцямі пасляваеннага часу, але і праявамі бюракратызму [10, арк. 15].

Першыя крокі савецкай улады па аднаўленні жыллёвага фонду і забеспячэнні ім дэмабілізаваных прынеслі пэўныя станоўчыя змены, аднак кардынальных змен у галіне забеспячэння дэмабілізаваных воінаў усё яшчэ не было. Пытанні, якія існавалі пасля заканчэння вайны ў гэтай справе, заставаліся па-ранейшаму вострымі і надзённымі. 17 кастрычніка 1951 г. Савет Міністраў БССР у пастанове “Аб сур'ёзных недахопах у забеспячэнні, працаўладкаванні і медыцынскім абслугоўванні інвалідаў Вялікай Айчыннай вайны і сем'яў загінуўшых воінаў” па Бабруйскай вобласці адзначаў, што ў рабоце мясцовых саветаў і органаў сацыяльнага забеспячэння ў справе абслугоўвання інвалідаў Вялікай Айчыннай вайны меліся сур'ёзныя недапрацоўкі. Выканкам абласных і раённых Саветаў дэпутатаў не займаўся пытаннямі забеспячэння жыллём інвалідаў Вялікай Айчыннай вайны і іх сем'яў. 17 сем'яў загінуўшых воінаў пражывалі ў зямлянках і 16 – у часовых і непрыдатных для жытця памяшканнях. Асабліва дрэнна сітуацыя складвалася ў Бабруйску, дзе з 327 сем'яў, якія стаялі на ўліку па атрыманні жылля, 67 пражывалі ў непрыстасаваных памяшканнях, у той час як гарвыканкамам ніякіх рашучых мер для паляпшэння жыллёвых умоў гэтых грамадзян не прымалася.

Рашэннем Бабруйскага аблвыканкама ад 15 студзеня 1951 г. усе прадстаўнікі райвыканамаў абавязваліся арганізаваць працу на падуладнай ім тэрыторыі такім чынам, каб за кароткі час перасяліць усе сем'і інвалідаў і загінуўшых воінаў, якія жывуць у зямлянках, у дамы. З гэтай мэтай Саветам Міністраў БССР было адпушчана Бабруйскай вобласці 14 000 м² лесу і выдадзена незваротная грашовая пазыка ў памеры 100 000 рублёў. Аднак на працягу 1951 г. гэта даручэнне так і не было выканана, у сувязі з чым урад БССР і ЦК КПБ(б) пастановай ад 27 мая 1952 г. абавязаў старшыню Бабруйскага аблвыканкама Жыльяніна і сакратара абкома КПБ Сікорскага прыняць усе меры па канчатковым завяршэнні будаўніцтва дамоў партызанам, інвалідам і ўдзельнікам Вялікай Айчыннай вайны, якія да гэтага часу пражывалі ў зямлянках і на падсяленні.

Не лепшымі былі справы і ў іншых рэгіёнах рэспублікі. Па Магілёве становішча з забеспячэннем жылля сем'яў загінуўшых воінаў і інвалідаў Вялікай Айчыннай вайны дагэтуль знаходзілася ў незадавальняючым стане. На момант праверкі многія з іх пражывалі ў непрыстасаваных для жытця памяшканнях. Некаторыя інваліды Вялікай Айчыннай вайны зусім не мелі жылля ці пражывалі ў цяжкіх умовах некалькі год. Напрыклад, інвалід Вялікай Айчыннай вайны М.Г. Перлін з 1946 г. жыў па Камісараўскім перавулку № 13 у падвале. Сям'я яго складалася з 7 чалавек (ён, жонка і 5 дзяцей). Вясной падвал залівала вадой, зімой было халодна і вільготна. Дадзенае памяшканне было выдзелена гарвыканкамам часова, на адзін месяц, аднак у сапраўднасці інвалід вайны разам з вялікай сям'ёй вымушаны быў пражываць у такіх умовах некалькі год [10, арк. 364–365].

На працягу 1952–1953 гг. у горадзе Мінску ішло будаўніцтва і ўвод у эксплуатацыю жылых дамоў, якія ў тым ліку прызначаліся для забеспячэння інвалідаў і ўдзельнікаў Вялікай Айчыннай вайны. Аднак у прыёмную Савета Міністраў БССР па-ранейшаму паступалі звароты грамадзян, якія стаялі на чарзе па атрыманні жылплошчы яшчэ з 1946–1948 гг. На той час большасці з іх ўжо было адмоўлена з 30–40 розных інстанцый. Дэмабілізаваныя скардзіліся на тое, што ў гарвыканкамах і райвыканкамах вельмі часта не падтрымліваўся парадак, адпаведна якому павінна была рухацца чарга на жыллё. Напрыклад, інвалід Вялікай Айчыннай вайны, адстаўны афіцэр, урач А.А. Вайцяховіч стаяў на чарзе з 1947 г., Х.М.

Жукоўская – з сям’і загінуўшага падпольшчыка, сакратара райкама партыі была на ўліку па атрыманні жылля з 1949 г., Барысевіч – з сям’і загінуўшага афіцэра – з 1948 г. Такіх прыкладаў па горадзе было зафіксавана шмат. Разам з тым усе яны маглі б атрымаць жылплошчу, калі б райвыканкам і гарвыканкам прытрымліваліся парадку чаргі [11, арк. 20].

З даведкі “Аб становішчы ўсебаковага абследавання сем’яў загінуўшых воінаў, інвалідаў і ўдзельнікаў Вялікай Айчыннай вайны” ў Добрушскім, Лоеўскім, Камарынскім раёнах Гомельскай вобласці вынікала, што на 25 красавіка 1953 г. органы сацыяльнага забеспячэння Гомельскай вобласці абслугоўвалі 14 841 інваліда Вялікай Айчыннай вайны [12, арк. 56, 61–62.]. З іх ліку шэраг сем’яў былых абаронцаў радзімы ўсё яшчэ пражывала ў нездавальняючых умовах: у зямлянках, часовых збудаваннях і на падсяленні, а таксама ў дамах, непрыстасаваных для пражывання. Многія з былых вайскоўцаў, пазбаўленыя сродкаў на існаванне, займаліся жабрацтвам.

Негатыўнай праявай таго часу, якая перашкаджала вырашэнню дадзенай праблемы, можна лічыць фальсіфікацыю і “падмалеўку” звестак аб колькасці дэмабілізаваных, што мелі патрэбу ў жылплошчы. Так, у Добрушскім раёне, калі верыць інфармацыі, дасланай з раёна, зямлянак увогуле не існавала, аднак праверкай было выяўлена, што з 1943 г. па дзень праверкі ў іх пражывала 11 сем’яў. У часовых памяшканнях на працягу дванаццаці месяцаў 41 сям’я, з якіх 15 сем’яў з’яўляліся роднымі забітых воінаў, а таксама тры інваліды Вялікай Айчыннай вайны і адна сям’я ваеннаслужачага. Нягледзячы на скаргі сем’яў, ні ў 1954, ні ў 1955 годзе пытанне аб паляпшэнні жыллёвых умоў грамадзян не абмяркоўвалася [12, арк. 63, 65].

Вынікі. Насуперак правядзенню разнастайных мерапрыемстваў з мэтай паляпшэння жыллёва-бытавых умоў для сем’яў загінуўшых воінаў, дэмабілізаваных, а таксама інвалідаў Вялікай Айчыннай вайны, дадзена праблема на доўгі час заставалася адкрытай і да канца не вырашанай. Фармальна на юрыдычным узроўні прымаўся правільныя рашэнні, якія павінны былі даць дзейсныя зрухі ў справе забеспячэння жыллём былых франтавікоў. Аднак у сапраўднасці іх рэалізацыя стрымлівалася шэрагам аб’ектыўных фактараў: вострым недахопам будаўнічых матэрыялаў і працоўных рук, першачарговай задачай аднаўлення гаспадаркі і стварэння ваенна-прамысловага комплексу, куды накіроўвалася большая частка матэрыялаў і фінансавага сродкаў. Акрамя таго, вырашэнню праблемы перашкаджалі такія суб’ектыўныя фактары, як абьякаваць да справы і злоўжыванне асобнымі кіраўнікамі службовым становішчам. У выніку гэта прыводзіла да немэтазгодных растрат нават тых матэрыялаў і сродкаў, што накіроўваліся непасрэдна для былых абаронцаў радзімы.

ЛІТАРАТУРА

1. Вылцан, М.А. Восстановление и развитие материально-технической базы колхозного строя (1945–1958) / М.А. Вылцан. – М. : Мысль, 1976. – 263 с.
2. Караджамирлинская, Г.С. Социальное обеспечение граждан в СССР / Г.С. Караджамирлинская. – Минск, 1975. – 22 с.
3. Гісторыя Беларусі : у 6 т. / рэдкал.: М. Касцюк (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : Саврем. шк. : Экоперспектива, 2007–2011. – Т. 6 : Беларусь у 1946–2009 гг. / Н. Васілеўская [і інш.]. – 2011. – 727 с.
4. ДАВВ. – Ф. 102-м. Воп. 3. Спр. 36.
5. ДАВВ. – Ф. 1. Воп. 1. Спр. 808.
6. Нарысы гісторыі Беларусі : у 2 ч. / М. П. Касцюк [і інш.] ; Ін-т гісторыі АНБ. – Мінск : Беларусь, 1995. – Ч. 2. – 560 с.
7. Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь (НАРБ). – Ф. 7. Воп. 3. Спр. 1619.
8. В Гомеле не считаются с правами демобилизованных (письмо в редакцию Е.И. Гельдберга) // Советская Белоруссия. – 1946. – 27 дек. – С. 3.
9. НАРБ. – Ф. 7. Воп. 2. Спр. 1617.
10. НАРБ. – Ф. 7. Воп. 4. Спр. 3009.
11. НАРБ. – Ф. 7. Воп. 4. Спр. 3470.
12. НАРБ. – Ф. 7. Воп. 4. Спр. 3059.

Паступіў 20.12.2018

HOUSING FOR INVALIDS AND PARTICIPANTS OF THE GREAT PATRIOTIC WAR OF THE BSSR IN THE FIRST POST-WAR YEARS (1943–1953)

I. MARTSYNKEVICH

The problem of formation and development of the system of housing for people with disabilities and participants of the Great Patriotic War of the BSSR in the period from 1943 to 1953. Based on the analysis of documentary sources, reflecting the reality of the post-war identified the main causes that led to difficulties in the implementation of the measures taken to ensure the living area, and put forward the shortcomings that have held back the problem. The study was conducted on the basis of archival materials of the National Archives, as well as archive Dyarzhavnaga Vitebsk region.

Keywords: post-war adnavdenne, housing, war invalids, Great Patriotic War.